

SPLOŠNO:

VODOVJE

Svetovno morje – delitev

Oceani:

- Atlantski ocean
- Indijski ocean
- Tiki ocean

Morja:

- Sredozemska – ležijo med celinami
- Robna – ležijo na robu celin, od oceanov so ločena z nizi otokov in polotokov
- Med otoška – ležijo med otoki
- Stranska – ležijo v notranjosti in so od večjih morij ločena z prelivimi

Zalivi :

- Fjordi
- Estuarji

Prelivi:

- Naravni – Bospor, Gibraltar, Dardanele
- Umetni – Panamski, Sueški

Lastnosti vode:

- Fizikalne – temperatura
- Kemične – slanost(zelo slana ob povratnikih in zaprtih delih), prozornost, barva

Pomen morja za človeka:

- ❖ Vir življenja, soline
- ❖ Močni tokovi močno vplivajo na podnebje, s tem pa prek naravnih na št družbene razmere
- ❖ Danes pridobivamo 25% beljakovin živalskega izvora iz morja, zaloge druge hrane iz morja pa so še velike
- ❖ Zaloge nafte, ki so na morskem dnu so zelo velike
- ❖ Morje je vir pitne vode
- ❖ Najcenejša in najpreprostejša prometna pot
- ❖ Plimska elektrarna

Gibanje morske vode:

- Valovanje → veter, potres
- Morski tokovi → rotacija, stalni vetrovi
- Plimovanje → luna, sonce

Vpliv morskih tokov na podnebje :

Topli morski tok:

- Bolj slani
- Temp. se pozimi zviša, poleti pa zniža
- Padavine so pogoste in razporejene čez vso leto
- Tople in hladne zračne mase povzročajo padavine

- Gozdovi, primerno za življenje

Hladni morski tok:

- Manj slani
- Majhna količina vlage v zraku
- Deževne dobe in padavin ni
- Puščave, ni rastja, ni poseljenosti

TEKOČE VODE

- × Rečni sistem ali rečje – povezan sistem površja in reke s pritoki
- × Porečje – ozemlje, s katerega vse vode odtekajo v isto reko
- × Razvodje – območje ki loči dve porečji oziroma povodji
- × Razvodnica - meja s katero omejujemo posamezno porečje(gorovje)
- × Povirje - izvir reke
- × Povodje – ozemlje s katerega se vse vode izlivajo v eno morje
- × Rečni režim – prikazuje nihanja višine gladine rek med letom in vzroke zanjo(4vrste!)
- × Hidrogram – grafični prikaz rečnih režimov

JEZERA:

- ♥ **Umetna:** ustvari jih človek, zaradi hidroelektrarn, namakanje, preprečevanje poplav
- ♥ **Naravna:** ločimo glede na dotok in odtok vode:
- ✓ Pretočna – stalni dotok in odtok vode (Bohinjsko)
 - ✓ Nepretočna – jezera brez pretokov (kraterska in puščavska – Kaspijsko, Aralsko, Čadsko)

Glede na nastanek jezer:

- ♥ **Vglobljena:**
- ✓ Tektonika, erozija
 - ✓ Tektonska jezera-vzhodno-afrško, Ohridsko
 - ✓ Erozijska ledeniška jezera – Triglavská
 - ✓ Kraška - Cerkniško
- ♥ **Zajezitvena:** zajezitev odtoka z ledeniškimi morenami ali rečnimi nanosi

Pomen jezer za človeka:

- Blažilen vpliv na podnebje – mile zime, sveža poletja
- Privlačna za poselitev
- Pomembna prometna pot
- Ribolov, namakanje, turizem
- Vir hidroenergije

PODZEMELJSKA VODA:

- ❖ **Talna podtalnica** – nabira v sipkem gradivu (prod,pesek), kjer voda zapolni vmesne prazne prostore med zrnici. Obnavlja se s padavinami
- ❖ **Skalna voda** – nabira v razpokah in votlinah v živi skali (apnenec)

PREBIVALSTVO

Demografska eksplozija:

Hitro naraščanje števila prebivalstva. Problemi: pomanjkanje hrane, prenaseljenost, onesnaženost, brezaposlenost

Rodnost ali nataliteta

Število rojenih otrok na 1000 prebivalcev v enem letu. Nanjo vplivajo : gospodarstvo, politika, delež mlajših žensk, osveščenost preb o kontracepciji, vera, kultura, psihološki dejavniki.

Visoka – nad 30, srednja – 20 do 30, nizka – manj kot 20

Razlike:

- **Razvite države:** nižja rodnost, načrtovanje družin, višji standard, priselitve ali migracije
- **Države v razvoju:** visoka rodnost, otroci pomagajo preživeti družino, nudijo socialno varnost ko so ti starejši, vpliv tradicije, vera, neizobraženost žensk, odselitve ali emigracije

Smrtnost ali mortaliteta:

Število umrlih na 1000 preb. v enem letu. Vplivajo: gospodarska razvitost, staranje preb, zdravstvena oskrba, bolezni – epidemija, vojne, naravne katastrofe.

Naravni prirastek:

Razlika med rodnostjo in smrtnostjo. Izračunamo ga : naravni prirastek = rodnost – smrtnost

Teorija demografskega prehoda – faze razvoja

1faza:

Rodnost in smrtnost sta visoki, naravni prirastek je skoraj 0

2faza:

Rodnost je visoka, smrtnost je upadla. Pomeni da je visok naravni prirastek

3faza:

Rodnost upada (načrtovanje družin), smrtnost je nizka, naravni prirastek upada.

4faza:

Rodnost in smrtnost sta nizki, naravni prirastek je nizki

5 faza:

Negativni prirastek. Rodnost je nižja kot smrtnost

Starostne piramide

- Prikazujejo starostno in spolno sestavo preb
- Izračun št. Prebivalstva neke države v prihodnjih obdobjih
- Iz oblike lahko sklepamo ali prebivalstvo narašča, stagnira ali nazaduje

Gostota prebivalstva:

Velika: Z in Sr Evropa, Indija, J Azija, SV del Amerike

Redka: Puščavska območja, vlažni ekvator, polarni deli, visokogorja

→ vzrok: podnebje, relief

Selitve in migracije-preseljevanje ljudi - menjava kraja bivanja

- **Emigracije** ali odselitve
- **Imigracije** ali priselitve

Vzroki:

- Gospodarski razlog-brezaposlenost, boljši pogoji dela, boljša plača
- Zdravstveni vzroki
- Osebno razlogi
- Politični razlogi
- Prisilni razlogi – begunci

Posledice:

- Menjanje starostne sestave
- Številčno se spremeni stanje preb
- Socialna slika preb

Oblike

Prostor: zunanje (v drugo državo) in notranje (znotraj države)

Čas: stalne, občasne(sezonske), začasne (zdomci)

Drugo: begunci, dnevni migranti

Sestava prebivalstva:

Biološke sestave: preb obravnavamo glede na njegove biološke značilnosti

Spolna sestava – prikazuje razmerje med št moških in žensk

Rasna sestava – opredeljuje preb. Glede rasne pripadnosti : bela, rumena, črna, mešanci (mulati, mestici, zambi)

Starostna sestava – prikazuje delež preb po starostnih skupinah (oblika piramide, koša(zrelo), žare (starejšo)

Družbena sestava:

Ekomska sestava:

- Aktivno(zaposleno) in neaktivno preb(nezaposleno-vzdrževano)
- Sektorji dejavnosti: primarni,sekundarni,terciarni,kvartarni

Predindustrijska družba – večina zaposlenih v kmetijstvu

Industrijska družba – večina v sekundarnem sektorju

Postindustrijska družba – večina v terciarnem

Jezik:

Svetovni jeziki: angleščina, francoščina, španščina, portugalščina , ruščina, kitajščina, arabski jezik

Vera:

Krščanstvo, islam, budizem, hinduizem

Narodnost:

Narod je družbena skupnost na določenem ozemljju, ki ju povezujejo zgodovinski razvoj, kulturne in jezikovne sorodnosti

PROMET IN TURIZEM

Pomen prometa:

- Pogoj za učinkovito izrabo naravnih zmogljivosti (rude)
- Pogoj za posejenost
- Vsestranski razvoj države ali regije
- Uspešno vključevanje države v sodobni svet
- Je dejavnost za premagovanje razdalj in povezovanje različnih krajev , ljudi in dogodkov

Obseg prometa:

- Prevoz blaga in ljudi
- Prenos informacij - pošta, telefon, internet

Cesti promet:

- Prednosti: lahka dostopnost, prilagaja površju, hitrost na kratke razdalje, udobnost, individualna svoboda, prevažanja od vrat do vrat
- Slabosti: slaba varnost, vremensko oviranje, poraba energije, onesnaževanje, parkiranje
- Vpliv: izguba rodovitnih površin, hrup, onesnaževanje z izpušnimi plini

Železniški promet:

- Prednosti: varno in udobno, večje razdalje, cenejše od cestnega, manj onesnaževanja, varčevanje z energijo
- Slabosti: težko premaguje vzpone
- Vpliv: manjša ogroženost okolja, večja varčnost pri porabi energije

Pomorski promet:

- Prednosti: nizka cena, prosta plovba po morju, varnost, možnost na velike razdalje
- Slabosti: onesnaževanje morja, počasnost
- Vpliv: tankerske nesreče

Rečno-kanalski promet:

- Prednost: nizka cena (najnižja)
- Slabost: struga mora biti dovolj globoka in široka, počasnost
- Vpliv: dobro vpliva na okolje

Letalski promet:

- Prednost: hitrost, primerno za pokvarljivi tovor, neodvisnost površja, uporabno na težja dostopna mesta, varnost
- Slabost: cena, vremenska oviranost, velika površina letališč, obratovalni stroški,dodatni prevoz do mest
- Vpliv: hrup, ozonska luknja, energija(veliko), obremenitev za okolje (površine)

Vpliv prometa na gospodarstvo in pokrajino:

- Večji porabnik prostora
- Vpliva na razmestitev drugih dejavnosti v okolju
- Onesnaževanje

Vpliv turizma na:

Pokrajino:

- Onesnaževanje
- Eden največjih porabnikov prostora – hoteli in parkirišča
- Vizualna sprememba okolja
- Opuščanje tradicionalnih dejavnosti

Gospodarstvo:

- Positivno: dohodek, zaposlitev, razvoj, povpraševanje po hrani
- Negativno: sezonska zaposlitev, tujci lastniki hotelov

Kulturo:

- Renesansa različnih običajev

Življenje ljudi:

- Tradicionalni način življenja izginja
- Kriminal, prostitucija
- Onesnaževanje povzroča dodatne bolezni

Vrste turizma:

- Mehki turizem → manj posega v prostor oz poskuša obvarovati naravo (pohodništvo)
- Masovni turizem → ali množični, obale Sredozemlja, zimsko športna središča

Pogoji za razvoj turizma:

Razvija se v državah, ki imajo možnosti (pogoje) za to, da postanejo turistično privlačne:

- Dostopnost
- Naravna privlačnost
- Zgodovinska pomembnost

Vrste turizma → ločimo po:

- **Trajanju potovanja**: počitniški, rekreativni, izletniški
- **Trajanju bivanja**: stacionarni, mobilni, tranzitni
- **Porabnikih**: domači, tujski, mladinski, družinski
- **Geo. Značilnosti**: obmorski, gorski, jezerski, rečni
- **Vzrokih**: zdraviliški, nudistični, lovski, ribolovski, kmečki, kampiranje
- **Letni čas**: zimski, poletni
- **Prevozna sredstva**: avtomobilski, letalski, navtični

Turizem v Alpah

Pozitivno:

- Razvoj infrastrukture, gospodarstva
- Nova delovna mesta, dopolnilni dohodek za domače prebivalstvo
- Spoznavanje drugih kultur

Negativni:

- Onesnaževanje
- Opuščanje avtohtone kulture, kmetijstva
- Odseljevanje domače prebivalstva, priseljevanje tujega

- Škodljivi vplivi in navade tujcev
- Prehajanje posesti v roke tujcev

KMETIJSTVO

Glede na vloženo delo in sredstva:

- ♥ Intenzivno → več vloženega dela – hlevska živinoreja, veliki donos
- ♥ Ekstenzivno → pašna živinoreja, malo vloženega dela, majhen donos, bolj razvite dele

Glede na to komu je namenjen pridelek

- ♥ Samooskrbno
- ♥ Tržno ali plantažno

Glede na to koliko kultur pridelujejo:

- ♥ Monokulturno – plantažno
- ♥ Plikulturno

Specializirano kmetijstvo → na določene pridelke

Vzroki za kmetijstvo:

- Podnebje – zmerno topli pas, subtropski pas
- Rodovitna prst
- Globoka prst
- Gospodarsko razvite države
- Težno gospodarstvo

Vplivi kmetovanja na okolje:

- Specializacija kmetijstva
- Neprimerna uporaba kemičnih sredstev
- Deagrarizacija – zmanjševanje kmetijskih površin
- Urbanizacija – rast in širjenje mest
- Umetno namakanje – lahko pride do razslojevanja – dolgotrajno namakanje
- Zemlji jemlje naravno rodovitnost

Kmetijske panoge:

- Poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, vinogradništvo

Zemljiške kategorije:

- Njive, travniki, pašniki, vrtovi, sadovnjaki, vinogradi, gozd

Obdelovalna zemljišča:

- Njiva, vinograd, polje, travnik

Kmečka delovna sila :

- **Največ:** nerazviti predeli (Afrika)
- **Najmanj:** v razvitih državah (pod 5%)

Pridelovanje hrane:

- Kar polovico hrane pridelajo razvite države v katerih živi $\frac{1}{4}$ svetovnega preb
- Hrana primanjkuje v št državah – Afrika, Azija, J Amerika

Pridelava hrane se povečuje počasneje kot št prebivalstva

Razvite države: pridelava hrane se je precej povečala zaradi:

- × Velikega hektarskega donosa
- × Agrotehnike, mehanizacije
- × Agrokemije - nove bolj odporne sorte rastlin
- × Izobraževanje kmetov

Manj razvite države: kmetijstvo tarejo številni problemi:

- × Malo kapitala, nezadostne naložbe
- × Suše, naravne nesreče, nepravilna obdelava
- × Vojne, slaba agrarizacija, deagrarizacija

Oskrba človeka s hrano in surovinami:

Naravni pogoji:

- × Rodovitna prst, padavine, temperatura, količina svetlobne energije
- × Rastlinski pasovi (riž v monsunskega, agrumi v Sredozemlju..)
- × Naravne razmere se lahko izboljšajo z novimi sortami, namakanjem,rastlinjaki, agrotehnika
- × Nekateri ukrepi lahko pustijo veliko škodo v pokrajini: erozije, širjenje puščav,zastruplenje

Družbeni pogoji:

- × Mehanizacija
- × Gospodarska razvitost, politika
- × Tradicija in vera
- × Razmere v svetovnem tržišču

VREME IN PODNEBJE

POJMI:

Vreme – je stanje ozračja v določenem trenutku na določenem kraju

Podnebje – je povprečno vreme v daljšem časovnem obdobju

KLIMATSKI DEJAVNIKI – določajo lastnosti podnebja, vplivajo na klimatske elemente, so stalni

1. Geografska širina

- Na podnebje vpliva z različnimi vpadnimi koti sončnih žarkov in različnim trajanjem obsevanja sonca med letom
- Prejeta energija sončnega sevanja je največja tam, kjer padejo sončni žarki na manjšo površino a pod večjim kotom – Ekvator

2. Razporeditev kopnega in morja

- Različno hitro in močno ogrevanje ter ohlajanje
- **Vzrok:** počasnejše segrevanje in ohlajanje morja, ter hitrejše segrevanje in ohlajanje kopnega

3. Oddaljenost od obal

- Vpliva na kontinentalno podnebje

4. Relief

- Vpliva na podnebje z lego kraja glede na okolico in stran neba
- Določa prisojno in osojno lego
- Razlike v nadmorski višini
- Orografske pregrade

5. Morski tok

- Dovajajo hladne ali tople vode
- Povzročajo hladno ali suho ali toplo in vlažno podnebje

6. Rotacija zemlje

- Vpliva na gibanje zraka z odklonsko (Coriolisovo) silo – odklanja morske tokove in vetrove na S polobli na desno, na J pa v levo

7. Človek

- Postaja preoblikovalec podnebja v najnovejšem času z učinkom tople gred
- Onesnažuje zrak in ustvarja mestno klimo

KLIMATSKI ELEMENTI – se spreminja

1. Temperatura zraka

- Ohlajanje in segrevanje
- Najprej se segreje kopno nato postopno ozračje

2. Padavine in vлага

- Orografske, konvekcijske in ciklonske
- Absolutna in relativna vлага

3. Zračna pritisk in vetrovi

VREME

- Je gibanje zraka od visokega k nizkemu pritisku
- Razlikuje se po smeri, moči in stalnosti
- **Planetarni ali stalni vetrovi** – pogojeni s stalnim zračnim pritiskom (pasati, zahodni, vzhodni)
- **Periodični ali sezonski vetrovi** – monsun
- **Lokalni ali krajevni vetrovi** – obalni, pobočni, jugo, burja

Učinek na okolje:

- Poganjajo morske tokove in s tem vplivajo na podnebje
- Pospešujejo izhlapevanje, sušijo ozračje in rastlinstvo
- Povzročajo erozijo prsti, rušijo naselja, terjajo črtve
- Onemogočajo rast rastlin

VREMENOTVORNA SREDIŠČA – tu se tvori in oblikuje vreme za določene dele sveta

1. Stalna

- Ob ekvatorju ciklon – nizek
- Subtropi – anticiklon – visok
- Zmernotopli – ciklon – nizek
- Ob polih – anticiklon – visok
- Pasovi nizkega ali visokega tlaka
- Stalno kroženje zraka znotraj treh zračnih celic na obeh poloblah – **planetarno kroženje zraka**

2. Potujoči cikloni ali zračne fronte

- Pasovi subtropskega visokega in subpolarnega nizkega tlaka zaradi vpliva klimatskih dejavnikov med letom razpadajo na več med seboj ločenih jedor
- Na polarni fronti – ciklon, depresije
- Na območju subtropskega visokega tlaka – anticiklon

- **Azorski anticiklon** (poleti) – lepo, jasno, suho vreme
- **Islandske ciklone** (celo leto) – dež, slabo vreme
- **Sibirski anticiklon** (pozimi) – jasno, suho, mrzlo vreme
- **Sredozemski ciklon**

ZRAČNI PRITISK

1. Nizek

- Pod 1013 mBar
- Topel zrak se dviga, pritiska navzgor – tvori se jedro nizkega pritiska (ciklon)
- Vreme je oblačno, deževno

2. Visok

- Nad 1013 mBar
- Hladen zrak (težek) se spušča, pritiska na zemljo – tvori se jedno visokega pritiska (anticiklon)
- Vreme je jasno, suho

TOPLITNI PASOVI, PODNEBNI TIPI, PRST, RASTLINSTVO

TROPSKI PAS

1. Ekvatorialno podnebje

- Do 10° severno in južno od ekvatorja
- Vse leto visoke temperature – skoraj brez nihanj
- Obilne padavine - enakomerna razporeditev čez leto
- Rdečkasta prst – feralsoli
- Tropski deževni gozd

2. Savansko podnebje

- 10° do 20° severno in južno od ekvatorja
- Vse leto visoke temperature – opazna manjša nihanja
- Sušna in deževna doba
- Rdečkasto rumene prsti
- Savansko rastlinstvo

3. Tropsko polsuho in suho podnebje

- Bližina povratnikov
- Visoke temperature z opaznimi letnimi in dnevнимi nihanji
- Puščavske prsti
- Puščavsko rastlinstvo

SUBTROPSKI PAS

1. Sredozemsko podnebje

- Okoli 35. Vzporednika
- Vroča, suha poletja, mile, vlažne zime, majhna temperaturna nihanja
- Rdeče in rjave mediteranske prsti
- Mediteransko rastlinstvo

2. Subtropsko polsuho in suho podnebje

- Visoke poletne temperature, nizke zimske temperature – velika temperaturna nihanja
- Malo padavin
- Puščavske prsti
- Puščavsko rastlinstvo

3. Subtropsko vlažno in monsunsko podnebje

- Okoli 30. Vzporednika

- Visoke poletne temperature, zmerne zimske temperature – zmerna nihanja
- Vlažno subtropsko podnebje ima padavine vso leto – višek je poleti
- Monsunsko podnebje ima zgoščene padavine v obdobju vlažnega poletnega monsuna
- Rdečkasto rumene prsti
- Vlažni subtropski in monsunski gozd

ZMERNO TOPLI PAS

1. Oceansko podnebje

- Med 40° in 60° severne in južne geografske širine
- Majhna temperaturna nihanja prek leta
- Sveža poletja, mila zime
- Enakomerno razporejene padavine čez leto z rahlim viškom pozimi
- Rjave prsti
- Listnati gozd

2. Kontinentalno vlažno podnebje

- Temperature so odvisne od geografske širine
- Mrzle zime
- Količina padavin se proti notranjosti zmanjšuje, poletni višek je izrazitejši
- Rjave in sive prsti
- Listnati, mešani gozd

3. Kontinentalno polsuho podnebje

- Osrčje celin
- Vroča poletja, mrzle zime – velika temperaturna nihanja
- Višek padavin v poletnem času
- Črne in kostanjeve prsti
- Stepsko rastlinstvo

4. Kontinentalno suho podnebje

- Zavetje visokih gorskih pregrad, notranjost kontinentov
- Velika temperaturna nihanja
- Padavine: pod 250mm
- Puščavske prsti
- Puščavsko rastlinstvo

5. Zmerno hladno podnebje

- Kratka, mila poletja
- Dolge, mrzle zime
- Največja temperaturna nihanja
- Malo padavin
- Sive sprane prsti

- Iglasti gozd

SUBPOLARNI PAS

1. Tundrsko ali subpolarno podnebje

- Julisce temperature so pod 10°
- Dolga, mrzla zima – majhna temperaturna nihanja
- Malo padavin
- Tundrske prsti
- Tundrsko rastlinstvo

2. Polarno podnebje

- Stalno zamrznjeno območje
- Temperature so izjemoma nad 0°
- Malo padavin
- Prsti ni
- Rastlinstva ni

RASTLINSTVO

VPLIV DEJAVNIKOV OKOLJA NA RASTLINSTVO:

1. Podnebni elementi

- Razporeditev temperatur in količine padavin
- Sušeljubne ali kserotitit – kaktusi
- Mezoliti
- Vlagoljubne ali higroliti – uspevajo na območjih z visoko talno vodo
- Topoljubne – listavci
- Hladnoljubne – iglavci

2. Površje

- Nagnjenost – slabše razmere za rast rastlin (spolzijo v dolino)
- Nadmorska višina
- Izpostavljenost glede na strani neba: prisojna lega (višje temperature) in osojna lega (nižje temperature)

3. Prst

- Iz nje črpajo potrebne hranilne snovi in v njej najdejo oporo za rast

4. Človek

- Gospodarske potrebe
- Izsekavanje
- Pogozdovanje

GLAVNE SKUPINE RASTLINSTVA

- Gozdno
- Travno
- Grmovno
- Polpuščavsko
- Puščavsko
- Tundrsko

POMEN RASTLINSTVA ZA ČLOVEKA

- Kultурne rastline – za prehrano, ind predelavo
- Ščitijo prst pred odnašanjem, jo gnojijo in bogatijo
- Hitrejše izsuševanje mokrotnih območij
- Zmanjšanje nevarnosti poplav, plazov
- Proizvajalci kisika
- Lesna industrija
- Ustvarile stalno naseljeno družbo, s tem pa razvoj obrti, kulture, znanosti
- Sodelujejo pri obnovi površja po naravnih in umetnih katastrofah

PRST

KAJ JE?

- Preperel del zemeljskega površja
- Vsebuje organske in anorganske delce ter vodo in zrak

PEDOGENETSKI DEJAVNIKI:

1. Podnebje

- Vpliva na preperevanje
- Oblikujejo se tipi prsti – odvisno od podnebnih pasov

2. Kamninska podlaga

- Vsebuje mineralne delce
- Odvisno od trdote kamnin

3. Rastline in živali

- Rahljajo prst in prispevajo k nastanku humusa

4. Relief

- Nadmorska višina in razgibanost
- Višja nadmorska višina – hladno, počasi nastaja prst

5. Čas

- Mlade, slabo razvite prsti – plitve, siromašne

6. Človek

- Manj pomemben dejavnik
- Vpliva z onesnaževanjem, prekomerno obdelavo

7. Voda v prsti

- Vpliva na nastanek vlažnih, slabo razvitih prsti

PROFIL PRSTI – sloji oz. horizonti

- Organski sloj – delno preperela organska snov
- Humusni sloj – nalaganje humusnih delcev
- Kopičenje organskih delcev izpranih iz humusnega sloja (eluvialni in iluvialni)
- Delno razkrojena matična podlaga
- Nerazpadla kamninska osnova

VPLIV ČLOVEKA NA PRST

1. Negativni vpliv

- Degradacija – uničenje prsti
- Onesnaževanje – gnojila, pesticidi
- Posek gozda, prekomerna paša – sledi močnejša erozija
- Intenzivno obdelovanje

2. Pozitivni vpliv

- Namakanje prsti
- Naravno gnojenje
- Terasasto obdelovanje na strmem pobočju
- Izsuševanje kjer je prevlažno
- Razslojevanje

NASTANEK IN ZGRADBA ZEMLJE:

ZGRADBA:

1. SKORJA

- Iz dveh plasti – Granitna (Sial) in Bazaltna (Sima)

2. PLAŠČ

- Bolj vroč in gostejši kot skorja
- Litosfera – skorja in zgornji del plašča
- Astenosfera – poltekoča plast

3. JEDRO

- Deli se na zunanje in notranje

STIKANJE LITOSFERSKIH PLOŠČ:

1. RAZMIKANJE

- Nastane oceanski hrbet – lava iz notranjosti se prime robov razmikajočih se plošč

2. PODRIVANJE ali SUBDUKCIJA

- Oceanska plošča tone pod kontinent – npr. oceanski obroč

3. PREMIKANJE DVEH CELINSKIH PLOŠČ:

- Nobena ne potone – nastane gorovje

4. DRSENJE:

- Prelom Sv. Andreja v Kaliforniji – veliko potresov

ENDOGENE SILE – notranji preoblikovalni procesi

- Delujejo v 2 smeri:

1. GUBANJE ali OROGENEZA

- Vodoravno premikanje
- Antiklinalni in sinklinalni del
- Nastanek gorovij, kotlin, potresov, vulkanov

2. PRELAMLJANJE ali EPIROGENEZA:

- Navpično premikanje
- Nastajajo kotline, tektonski jarki
- Večji deli so grude

EKSOGENE SILE – zunanje preoblikovalni procesi

- Izvor v soncu – topotni vpliv in sila gravitacije (reke, morje, veter, sneg, led, dež)
- Preperevanje
- Denudacija – ploskovno odnašanje
- Erozija – globinsko, bočno vrezovanje in odnašanje (U-dolina)
- Akumulacija – nasipavanje (odvisno od sestave kamnin)

Reliefne oblike, ki pri tem nastanejo:

- Melišča
- U-dolina
- Deltasti izliv

ENERGETIKA IN INDUSTRIJA

Danost za izkoriščanje surovin:

- Rudnine – odvisne od posebne geološke zgradbe, podnebja (boksit – samo v tropskem pasu)
- **Dejavniki ki vplivajo na izkoriščanje rudnin:** dostopnost, izkopavanje, kakovost, količina, dovolj tehnološkega znanja, denar, povpraševanje na tržišču

Pomen industrije:

- Delavna mesta
- Uporaba strojev
- Množična proizvodnja
- Tržišče

Delitev industrije:

1. **Lahka** – sprotna potrošnja, veliko delavne sile (živilska, tekstilna, obutvena, farmacija)
2. **Težka** – predelovanje surovin (veliko surovin, veliko kapitala) – jeklarska, strojna, kemična
3. **Stara** – kovinarstvo, tekstilna, ladjedelnštvo
4. **Nova** – elektrotehnična, avtomobilska, ind visoke tehnologije

Značilnosti industrijske pokrajine:

- Industrializacija je zajela skoraj ves svet, vendar je na nekaterih območjih še posebej velika gostota in obratov
- **Značilnosti teh pokrajin** – skladišča, onesnaženost okolja, prometna in energetska infrastruktura

Geografski učinki industrializacije:

- **Pokrajinski** – razvoj novih mest, širjenje mest
- **Populacijski** – hitra rast preb
- **Gospodarski** – prometno omrežje

Razmestitveni dejavniki industrije:

- **Surovine** – v začetku pomembne, danes ne več toliko
- **Promet** – pomen se danes zmanjšuje
- **Delavna sila** – Včasih: veliko, nižja izobrazba, nekvalificirana
Danes: malo, visoko izobražena, kvalificirana
- **Tržišče, kapital**
- **Politika vlade** – z določenimi ukrepi pospešuje ali zavira
- **Okolje** – razvite države, umazano in selijo v manj razvite države

Energijski viri:

- Pomen za človeštvu – pridobivanje električne energije, omogoča nova delavna mesta (na osnovi izkoriščanja, predelave)

Delitev energije in njenih virov:

- **Primarni** – dobimo jih neposredno (vodni vir, veter, sonce, toplota)
- **Sekundarni** – dobimo jih posredno s pretvarjanjem primarne energije v uporabniško obliko (elektrika, bencin)
- **Obnovljivi** – jih ne izčrpamo (voda, veter, sonce, toplota, geotermalna energija, morski valovi)
- **Neobnovljivi** – premog, nafta, zemeljski plin, uran
- **Nadomestni ali alternativni viri** – veter, sonce, geotermalna energija, biomasa

Energijski vir	Prednost	Slabost
Premog	Poceni	Onesnaževanje, omejen obseg
Nafta	Transport po ceveh, prednost za države, ki jo imajo, manj škodljivo kot premog	Občasno razlitje tankerjev, omejen obseg, sproščanje toplogrednih plinov
Zemeljski plin	Poceni, manjša onesnaženost, raznovrstna uporaba	Omejen obseg
Jedrska energija	Malo surovin, velik izkoristek	Radioaktivno odpadki, katastrofe ob eksploziji, sevanje, vrhunsko znanje
Sončna energija	Ekološko sprejemljiv, obnovljiv vir	Veliki vložki kapitala v začetku, manjši izkoristek, odvisnost od naravnih pogojev
Moč vetra	- -	- -
Tekoče vode	Obnovljiv vir, poceni pridobivanje	Zajezitev, poplave, odvisnost od podnebja, draga gradnja
Nadomestni vir energije	Ekološko sprejemljiv, obnovljiv vir	Odvisnost od naravnih pogojev, finančni zalogaj

POVRŠINSKE OBLIKE

Dejavniki, ki so vplivali na nastanek različnih oblik površja:

- Dejavniki v zemeljski notranjosti – **Endogene sile** (tokovi magme) – gradijo, dvigajo, spuščajo zemeljsko površje – ustvarjajo višinske razlike na površju
- **Dejavniki zunaj zemlje** – razgrajujojo, znižujejo zemeljsko površje

1. Naravnogeografski dejavniki

- Geografska širina
- Oddaljenost od morja
- Pripadnost reliefnim enotam
- Vremenski in podnebni vplivi

2. Družbenogeografski dejavniki

- Zgodovinski in gospodarski razvoj
- Poselitev in razvoj preb
- Prometna povezanost
- Tradicija
- Vpliv sosedstva, človek,...

Preoblikovalni procesi:

1. Notranji (tektonski)

- Omejeni na določene dele površja
- Vulkanizem, potresi, tektonski premiki, gorotvorni procesi

2. Zunanji (delujejo povsod)

- Preperevanje kamninske osnove
- Ploskovno odnašanje prepereline (denudacija)
- Erozija
- Akumulacija

Tipi površja:

1. Rečno površje:

- Fluvialno ali normalno površje
- Reka ustvarja površje na 2 načina – z erozijo in z akumulacijo

Zgornji tok:

- Strmi relief – velika moč reke
- Globinska erozija – reka vrezuje strugo v globino

Srednji tok:

- Zmanjšanje padca – reka teče počasneje
- Prepletanje erozije in akumulacije
- Prenehanje globinske erozije
- Nalaganje materiala – rečna akumulacija

- Meandriranje reke
- Bočna erozija
- Nastaja obsežna ravnica – dolina z ravnim dnom ali ploska dolina

Spodnji tok:

- Reka teče po ravnini
- Zaradi majhnega strmca izgubi moč – teče počasi
- Vijuga (meandrirja)
- Večinoma akomulira
- Reka se razcepi v več rokavov in prestavlja svojo strugo – mrtvi rokavi, delta, vršaji

2. Ledeniško površje:

- Ledeniška erozija
- Ledeniška akomulacija
- Gorska poledenitev
- Celinska poledenitev

Gorsko ledeniško površje:

- Poostreni vrhovi
- Krnice
- Krniška jezera
- U-doline
- Fjordi
- Slapovi, ledeniki, čelne kotanje

Nižinsko ledeniško površje:

- Ledeniška jezera
- Morene, ledeniško-rečne terase

Vpliv na človeka:

- Kmetijstvo – nasipine proda
- Pobočja so strma – nevarnost plazov, zaviranje prometa in poselitve
- Izraba energije
- Lepote – turizem

3. Kraško površje:

- Zakrasovanje – proces nastajanja krasa – kemično preperevanje kamnin (korozija)
- Podzemeljsko odtekanje vode

Korozija:

- Debelina skladov apnenca
- Čistost apnenca
- Razpokanost apnenca
- Količina padavin

Kraški pojavi:

1. Površinski

- Večje ali manjše kotanske oblike

- Žlebiči, škraplje, vrtače, uvale, kraška polja, kraški izviri, požiralniki, presihajoče jezero, koliševke, suha dolina

2. Podzemeljski

- Kraške jame, podzemeljska reka, kapniki, brezna

Vrste krasa:

- Fluviokras
- Kontaktni kras
- Visokogorski kras
- Tropski kras

4. Vetrno površje:

- Delovanje vetra – **dva pogoja:**
 - Površje slabo zaščiteno z rastlinstvom ali golo
 - Obilica suhih in drobnih nesprjetih delcev na površju, ki se od sunkih vetra preoblikujejo

Vetra erozija:

- Izpihanje prašnih in drobnih delcev
- Brušenje in glodanje obstoječih površinskih oblik – gobasti osamelci

Vetra akumulacija:

- Ko veter izgubi moč – sipine, puhalica

Puščave (suga območja)

- Peščene – ergi
- Skalne – hamade
- Gručaste – serirji
- Slane – šoti

Vzroki za suhost:

- Visok zračni pritisk – skromne padavine
- »Padavinska senca« - zavetra stran gora
- Hladen in suh zrak na zahodni strani celin
- Hladen morski tok

5. Obalno površje

- Delovanje morja
- Morski valovi, plimovanje, morski tokovi
- Erozija in akumulacija

Abrazija (morska erozija):

- Valovi – spodkopavanje, rušenje, premikanje obale v kopno
- Obalna stena – klif

Morska akumulacija:

- Zatišne in zavarovane lege
- Gibanje morja se upočasni – moč valov in tokov se zmanjša

- Peščena obala, obalne sipine, peščeni otoki in polotoki, morske kose

Značilne obale:

1. Visoke obale:

- Podolžna (dalmatinska) obala
- Prečna (riaška) obala
- Obala s fjordi

2. Nizke obale:

- Lijakasta (estuarska) obala
- Lagunska obala
- Deltasta obala
- Koralna obala

ZUNANJE PREOBLIKOVALNI PROCESI

- Zemeljska težnost (gravitacija)

- Sončno sevanje – temperaturni vplivi

1. PREPEREVANJE

- Je razpadanje in razkrajanje kamninske osnove
- **Vzrok:** vremenski vplivi
- **Oblika preperevanja je odvisna od:**
 - Strukture in sestave kamnin – odpornost
 - Podnebje – temperatura, padavine
 - Oblika zemeljskega površja – nagib površja
 - Rastlinstvo

Mehansko preperevanje:

- Zaradi temperaturnih razlik kamnina razpoka, razpade v grušč in pesek
- Snovni se kamnina ne spremeni

Kemijsko preperevanje:

- Spreminjanje mineralne sestave kamnin zaradi kemijskih reakcij – raztapljanje apnenca
- Kamnina razpade snovno

Bioško preperevanje:

- V osnovi je podobno mehanskemu in kemijskemu – npr. mehansko delovanje kamnin, delovanje rastlin na kamnine

2. PLOSKOVNO ODNAŠANJE ali DENUDACIJA

- Je premikanje prepereline zaradi gravitacije
- **Oblike:**
 - Melišče – nakopičen grušč ob strmem pobočju
 - Površinsko spiranje – odnašanje prepereline s padavinsko vodo
 - Erozija prsti – nagnjenost površja, poraščenost, mehke in nesprajete prsti, neprimeren način obdelovanja
 - Zemeljski plaz in usad – ob dežju se zemlja napije, postane težka in nestabilna
 - Podor – v strmem gorskem pobočju se odtrga večja skalna gmota

Borba proti eroziji:

- Pogozdovanje in zatravljanje – dobra prekorenjenost
- Kulturne terase – nagnjeno površje se spremeni v stopničasto
- Konturno obdelovanje – njive v obliki plastnic

3. EROZIJA

- Proces hitrega odnašanja prepereline s pomočjo vode, morja, ledu in vetra
- Brušenje, dolbenje, rezanje površja

- Tako nastale delce prenašajo v predele z nižjo nadmorsko višino ali v predele, kjer se njihova transportna moč zmanjša

4. AKOMULACIJA

- Ko je transportna moč tako majhna, da ne more več prenašati delcev, se le ti odlagajo in kopijo

AZIJA

AZIJA

RAZVOJ POVRŠJA AZIJE

Pred kambrij:

Najstarejši deli celine so predkambrijski ščiti in plošče na območju Arabskega in Dekanskega polotoka, Sibirske plošče in nekateri manjši deli Azije. V predkambriju so ti zmetki celin nahajali drugje kot danes.

Paleozoik (paleozoiska gorovja)

Gorotvorne procese je povzročilo približevanje takratnih litosfernih plošč. Takrat so nastala predvsem gorovja okoli Balhaškega in Bajkalskega jezer, gorovje Ural, Altaj, Tian Shan... stara gorovja so zaradi več sto milijonov let dolgega delovanja zunanjih preoblikovalnih procesov precej uravnana in znižana.

Mezozoik

Med takratnima celinama Lavrazijo in Gondvano se je razprostiralo morje Tetis. V njej so se milijone let nabirale debele plasti usedlin (sedimentalne kamnine – apnenec)

Kenozoik

Konec mezozoika je Gondvana razpadla. Zaradi trka indijsko-avstralske in evrazijske plošče je prišlo do gibanja usedlin morja Tetis → nastala so alpidska gorovja (Sz Afrika – JV Azija) npr: Himalaja, Hindokus, Iransko višanje, Kavkaz, Turčija

Dandanes:

- Arabska litosferska plošča – v terciarju se je odlomila od Afriške plošče in še vedno se premika proti severu → posledica: rdele morje se širi, perzijski zaliv pa oži.
- Indijski ščit – pomika se proti severu → posledica: Himalaja se dviga
- Litosferske plošče pod Evrazijo – to je del ognjenega obroča → pogosti potresi, izbruhi vulkanov.
- Tihooceanska ali Filipinska plošča :izpodriva evrazijsko ploščo

PODNEBJE AZIJE

Dejavniki ki vplivajo na podnebje:

- Geografska širina – lega kontinenta
- Relief – nadmorska višina (temp.) , gorska pregrada (zaustavlja vlažne zračne mase)
- Monsuni – vetrovi ki pihajo poleti iz morja na kopno (vlažni) pozimi pa iz kopnega na morje (suhii)

Zakaj pihajo monsuni tako?

- Razlike v zračnem pritisku
- Razlike v temperaturi
- Razporeditev kopnega in morja

Breztočno ali areično območje:

- Reke nimajo dovolj vode
- Izhlapevanje je večje kot so padavine
- Ni stalno tekočih voda – suha struga ali vadij

Endoreično območje:

- Kjer je več padavin
- Izhlapevanje je manjše
- Reke tečejo celo leto – se ne izlivajo v morje ampak v notranja jezera (npr. Sir Darja, Amu Darja)

KMETIJSTVO AZIJE

Pomen kmetijstva:

- Za Azijo ima nadpovprečen pomen – osnova gospodarstva
- Nadpovprečni delež kmečkega prebivalstva – okoli 50% in več
- Proizvodnja hrane
- Nudi zaslužek in delavna mesta
- Ohranja poselitev podeželja

1. delež obdelovalnih površin je zelo majhno - 10-20%
2. draga izsuševanja in namakanja
3. vse posege je potrebno opraviti premišljeno in načrtno, sicer se povzroča uničevanje narave
4. pretirana paša živina, erozija prsti, motnja v preskrbi z vodo

glavni kmetijski pridelki:

- riž – 9/10 svetovnega pridelka
- sladkorni trst , kavčuk, čaj
- pšenica, proso koruza
- dateljni
- oljna palma, tobak, juta
- začimbe

kmetijska območja:

- JZ in notranja Azija – stepne in polpuščave – živinoreja tudi nomadska
- J in V Azija – namakalno poljedelstvo
- Vlažni tropski in subtropski del – brez namakanja in tržno kmetijstvo

OBLIKE KMETIJSTVA

Samooskrbno:

- Selilno poljedelstvo – požigalništvo v redko poseljenih gozdovih Indonezijskega otočja in Indokitajskega polotoka.
- Nomadska živinoreja – sušni deli celinske notranjosti in Arabski polotok
- Intenzivno samooskrbno poljedelstvo – monsunska območja, namakalno poljedelstvo, mala posest, ročna dela.
- Intenzivno samooskrbno kmetijstvo – poljedelstvo se kombinira s živinorejo

Tržno:

- Plantažno gospodarstvo – J in JV Azija – monokulturno, izvozno naravnano

OSKRBA S HRANO

- Kakovostno ali količinsko neurejena hrana
- Pridelek se je zvečal

- Skokovita rast prebivalstva
- Suše, poplave, tajfuni, ognjeniški izbruhi

Kmetijska proizvodnja je v zadnjih desetletjih kljub št prebivalstva dosegla velik uspeh – skoraj zadostno količino hrane za naraščajoče prebivalstvo. Tako lakote v glavnem ni več, močno se je zmanjšal tudi delež podhranjenega prebivalstva.

Povečanje pridelka so dosegli na dva načina:

1. s povečanjem novih obdelovalnih površin
2. zelena revolucija – uvajanje novih sort pridelka

zelena revolucija: novosti in spremembe

1. biokemijske novosti : nova hibridna semena (rodotivnejše sorte), gnojila. Pesticidi
2. tehnične novosti: novi kmetijski stroji, namakanja
3. družbena novosti: reforme, posojila

pozitivni učinki:

- višji hektarski donos
- zanesljivejše letine
- povečan zaslužek
- manj neobdelane zemlje

negativni učinki:

- onesnaženost okolja
- povečanje razlik med bogatimi in revnimi kmeti
- prezadolženost

GOSPODARSKI RAZVOJ AZIJSKIH DRŽAV

Velike razlike v gospodarski razvitosti.

Vzroki:

- neenakomerna porazdelitev naravnih bogastev
- zgodnejši in družbeni razvoj – kolonializem
- politična nestabilnost
- etnični in verski spopadi

manj razvite:

- J del Azije
- Del JZ in JV Azije
- Revščina in nerazvitost

Razvite:

- Japonska
- Nafte države na JZ Azije
- Mali Azijski tigri

MALI AZIJSKI TIGRI (izredno hiter gospodarski razvoj in rast)

- Hiter gos razvoj azijske obale Tihega oceana
- Trdo delo disciplirane in poceni delovne sile in tradicionalna marljivost in lojalnost
- Varčevanje
- Vlaganje v razvoj najmodernejše tehnologije in v izobraževanje
- Majhno stroški za socialno varstvo in vojsko
- Visoko kakovostni in konkurenčni izdelki, inovacije (umetna inteligenca, biotehnologija)

Države: Japonska, Singapur, Tajvan, J Koreja, Hong Kong , kasneje tudi Malezija, Tajska, Indonezija In Filipini

Tihooceanski lok – industrijska območja oz. države na obeh straneh Tihega oceana (ZDA, Kanada, Avstralija, čile, nova Zelandija) ASEAN – gos povezava držav JV Azije

RASTLINSKE VRSTE:

- Tropski deževni gozd
- Mangroverski gozd
- Monsunski gozd
- Listopadni gozd
- Savana
- Puščavsko rastje
- Polpuščavsko rastje
- Stepsko rastlinstvo
- Mediteransko rastlinstvo

HIDROGRAFSKE ZNAČILNOSTI:

Na nobeni drugi celini niso ljudje tako močno navezani na reke kot v Aziji

POMEN:

- Reke so nasule obsežna nižavja (so zelo rodovitna – puhlica, namakanje)
- Zgostitev prebivalstva
- Zgodovina – stare kulture
- Pomembne prometne poti
- Energijska vrednost rek
- Ribištvo
- Katastrofe ob poplavah

PREBIVALSTVO:

Po številu prebivalstva je Azija med vsemi celinami na zemlji na 1. mestu (60,5% vsega preb.)

DEMOGRAFSKA SESTAVA:

- Naravni prirastek je nad svetovnim povprečjem – velika rodnost, manjša umrljivost
- Naraščanje prebivalstva in z njim tudi gostota – večje potrebe po hrani, delavnih mestih, izobrazbi
- Gospodarstvo težko sledi naraščajočim potrebam ljudi

VERSTVA:

V Aziji imajo izvor vse velike svetovne vere

ISLAM:

- Iz JZ Azije se razširi v J in JV
- Ne jedo svinjskega mesa – ni svinjereje
- Značilne arhitekture – mošeje

BUDIZEM:

- Izhaja iz Indije
- Razširil se v Tibet, Šrilanko, Mjanmar (Burma), Tajsko, Korejo, Japonsko,...

HINDUIZEM:

- Indija – več bogov
- Obredno kopanje v reki Ganges
- Govedo je sveta žival

KONFUCIONIZEM:

- Izvira iz Kitajske

JUDOVSTVO, KRŠČANSTVO:

- JZ Azija

TAOIZEM:

- Kitajska

BRAMANIZEM:

- Indija

Vpliv na življenje ljudi:

- Videz naselja
- Način gospodarjenja
- Življenjske navade
- Spori, spopadi
- Prehrana, oblačenje
- Arhitektura cerkva

AMERIKA

SREDNJA AMERIKA

POJMI:

1. Subdukcijska cona

- Način premikanja litosferske plošče, kjer ena tone pod drugo

2. Posledice premikanja litosferskih plošč:

- Potresi, vulkani, podmorski jarki, nastanek gorovij

PODNEBJE (dejavniki ki vplivajo na to):

- Lega v tropskem pasu – geografska širina
- Porazdelitev kopnega in morja
- Pasati
- Topel morski tok – karibski tok

Kje v Mehiki najdemo dolino kaktusov in zakaj prav tam?

- Na SZ Mehike
- Stalno visok zračni pritisk
- Hladni morski tok – kalifornijski tok

TROPSKI VIŠINSKI RASTLINSKI IN KMETIJSKI PASOVI:

1. TIERRA CALIENTE (1000m)

- Tropske kulture – kakav, kava, tobak, banane, maniok

2. TIERRA TEMPLADA (1800m)

- Zmerni pas – sladkorni trs, kava, tobak, bombaž, riž

3. TIERRA FRIA (3500m)

- Hladni pas – koruza, pšenica, krompir

4. TIERRA HELADA

- Mrzli pas – živinoreja (lame, ovce, alpake)

TROPSKI CIKLONI – HURIKANI:

Pogoji za nastanek:

- Med 5° in 20° geografske širine

- Temperatura morja mora biti najmanj 26°C
- Topla voda mora segati dovolj globoko
- V višinah morajo pihati močni vetrovi – območje pihanja pasatov

Posledice:

- Materialna škoda – rušijo vse pred sabo
- Človeška življenja so ogrožena
- Narastejo reke – poplave
- Močni nalivi

DRUŽBENO GEOGRAFSKI PROBLEMI SREDNJE AMERIKE:

1. ZAPUŠČANJE PODEŽELJA IN PROBLEM VELIKIH MEST:

- Beg prebivalstva s podeželja v mesta
- Priseljevanje v mesta nenadzorovano in neustavljivo
- Nastajanje favel – revne četrti oz. barakarska in marginalna naselja revnih in slabo izobraženih prebivalcev
- Eksplozivna rast mest – metropole
- Visoka stopnja urbanizacije – nad 70%

Problemi:

- Prostorski – nenačrtno širjenje na obrobju mest
- Socialni – revno prebivalstvo, brezposelnost, kriminal
- Okoljski – brez elektrike, vodovoda, pitne vode, kanalizacije

2. IZOBLOKOVANJE DVEH KULTURNO-GOSPODARSKIH OBMOČIJ:

1. SREDNJEAMERIŠKA CELINA:

- Nekdanja azteška država – močan vpliv indijanske dediščine
- Prevladujejo mestici
- Samooskrbno kmetijstvo v višjih nadmorskih višinah
- Plantažno gospodarstvo z najeto delavno silo
- Bananske države – vpliv ameriških družb in kapitala

2. KARIBSKO OTOČJE:

- Plantažno kmetijstvo – tržno in izvozno usmerjeno
- Rasno in kulturno mešanje prebivalstva
- Prihodnost v turizmu

3. MEHIKA – industrializacija severa in nastanek maquiladora:

- Posebna območja industrijskih in spreminjačkih objektov ob meji z ZDA
- Namenski makiladori so nizki stroški proizvodnje s poceni mehiško delavno silo

Princip delovanja:

- Proizvodnja temelji na tem, da tuja podjetja brez carinskih dajatev pripeljejo tako stroje kot tudi surovine in polizdelke
- Mehški delavci jih nato sestavijo v končne izdelke
- 80% proizvodov potem izvozijo nazaj v ZDA

4. CIUDAD DE MEXICO – največje mesto na svetu:

- Leži na dnu široke kotanje, ki ga obdajajo gore
- Nekdanje izsušeno jezero
- Nestabilna tla, se ugrezajo
- V času suše se dvigujejo prašni delci, v času dežja blatna brozga
- Onesnaženost zraka – kotlinska lega, slaba prevetrenost, veliko prebivalstva, industrija
- Eksplozivna rast mesta – priseljevanje in velik naravni prirastek
- Mestni problemi – brezposelnost, siva ekonomija, kriminal

JUŽNA AMERIKA

Naravne enote:

1. Nižavja

- Orinoško, Amazonsko in Zaplatsko – obsežna območja pokrita z nanosi številnih rek, ki še danes odnašajo material iz okoliških višavij in Andov

2. Andi

- Mladonagubani – alpidska orogeneza
- Številni prelomi
- Vulkanski izbruhi in tokovi magme – rudno bogastvo
- Gosta poselitev – indijansko preb
- Podnebje se spreminja z nadmorsko višino

3. Brazilsko in Gvajansko višavje

- Najstarejši del kontinenta – predkambrij
- Magmatske in metamorfne kamnine bogate z rudami
- Eksogene sile in procesi so nekoč višja gorovja znižali v višavja

Zaplatsko nižavje se deli:

- Gran Chaco – nizka pokrajina, savana
- Pampe – ravna travnata pokrajina, stepa
- Patagonija – višje uravnano površje, sušnost

KARIBSKA JUŽNA AMERIKA

- Kolumbija, Venezuela, 3 Gvajane (britanska, francoska, nizozemska=Surinam)
- Plantažno kmetijstvo s suženjsko delavno silo
- Venezuela – črpanje nafte, turizem
- Kolumbija – številna uporniška gibanja, kokainska mafija
- Prebivalstvo – Kolumbija, Venezuela = Mestici
Gvajane = potomci priseljencev iz Južne Azije

JUŽNA AMERIKA SREDNJIH GEOGRAFSKIH ŠIRIN

- Argentina, Urugvaj, Čile
- Podobne podnebne razmere kot v Evropi
- Prevlada preb evropskega porekla – Argentina, Urugvaj
- Čile – mestici
- Eden najbolj urejenih delov J Amerike
- Vključuje se v mednarodno gospodarsko povezovanje – mercosur
- Evropski način kmetovanja
- Pampe (osrednji del Argentine) – najbolj rodovitno območje na svetu (žitarice, meso)

ANDSKO – INDIJANSKA REGIJA

- Andi, Indijanci
- Stara inkovska država
- Ekvador, Peru, Bolivija – Andi
- Paravaj – nižinska, z indijansko kulturno dediščino
- Najrevnejši del celine
- Peoni – kmetijski delavci brez zemlje
- 3 osnovne pokrajinske enote – Costa (obalni pas)
Siera (gorovje)
Selvas (gozdnato amazonsko nižavje)
- Koka, kokain

Podnebni in rastlinski pasovi:

Dejavniki, ki vplivajo na podnebje

- Geografska širina – toplotni pasovi
- Relief – orografsko, višinski pasovi
- Prevladujoči vetrovi z oceanov
- Morski tok

Vlažna območja:

- Amazonsko nižavje – ekvator
- Obalni JV del Brazilije - JV vetrovi iz Atlantika, orografska pregrada
- Južna obala Čila – stalni zahodni vetrovi

Sušna območja:

- Puščavski pas v Čilu in Peruju – Atacama (hladni morski tok)
- Zavetra stran Andov na J celine

Ekvatorialno podnebje:

- Stalno območje nizkega zračnega pritiska – tropski deževni gozd

Savansko podnebje:

- Značilno za Orinoško nižavje, velik del Brazilskega višavja

Vlažno subtropsko podnebje:

- JV del Brazilije – vlažni tropski gozd

Tropsko in subtropsko polsuho in suho podnebje:

- Polpuščava, puščava – obalni pas Andov

Sredozemske podnebje:

- Srednje Čile

Oceansko podnebje:

- Jug Čila – bujni listnatni gozdovi

- Vzhodno od Andov je slika precej drugačna
- V subtropskem pasu je južnoameriška celina že precej ožja kot v tropskem, na splošno pa je tudi manj padavine

Gorsko podnebje:

- V Andih

LATINSKA AMERIKA

Naravnogeografska delitev:

- Severna
- Južna
- Srednja

Družbenogeografska delitev:

- Izhaja iz velikih družbenogospodarskih razlik, ki so posledica kolonizacije Amerike – Špancev, Portugalcev (latinska), anglosaška

Pomen odkritja Amerike:

1. Z vidika Indijancev:

- Ohranili so svojo kulturo, v veliki meri tudi jezik in tisočletni način obdelovanja zemlje, ter prehranjevanja
- Ko so prišli osvajalci (konkvistadorji) so ti uničili stare civilizacije
- V 2.pol.19.stol se je začel uveljavljati ameriški vpliv – sprva v obliki vlaganja kapitala, kasneje z vojaškimi posegi
- Seznanitev z novimi kulturami, drugačno civilizacijo in napredkom

2. Z vidika Evropejcev:

- Vir rudnega bogastva
- Otoki – plantaže, piratstvo, trgovina s sužnji
- Seznanitev z novimi kulturami in civilizacijo
- Odkritje novega sveta

Rasna sestava:

- Današnje kopiranje prebivalstva v mestih vse bolj briše ostre meje med območji z različno rasno sestavo prebivalstva

1. Indijansko prebivalstvo:

- Trdno se držijo počasnejše tradicije – gospodarski razvoj
- Živijo strnjeno naseljeno na visokih planotah in v gorskih kotlinah

2. Dosedljeno prebivalstvo:

- Belci – večinoma Španci in Portugalci
- Črnci – potomci sužnjev (na plantažnih območjih)

SREDNJA AMERIKA

- Izrazito prehodno območje, saj obsega ozek pas kopnega (celinski most) med Severno in Južno Ameriko ter otočja v karibskem morju

Vloga osvajalcev:

- Negativna – uničenje Aztekov
- Pozitivna – druge kmetijske kulture, navade

Glavne naravne značilnosti:

- Sredozemski značaj Karibskega morja – topla tropnska voda (zalivski tok)
- Pasatni vetrovi (od SV) se navlažijo s karibskim morjem – vzhodne strani so bolj namočene (tropska vegetacija)
- V Andih se pojavljajo značilni višinski vegetacijski pasovi

Gospodarska usmerjenost medmorskih držav

- Sloni na izvozu kmetijskih pridelkov – kava, bombaž, banane
- Za kmetijstvo so značilne neugodne posestne razmere (veleposestva) in majhne samooskrbne kmetije – komaj omogočajo preživetje (preseljevanje v mesto)
- Industrija se šele začenja razvijati
- Gospodarska moč držav je šibka in negotova zaradi hitrih sprememb cen na svetovnem trgu

Bananske države:

- Naziv doble v začetku 20.stol
- Ameriške družbe so vlagale kapital v plantaže bananovcev
- Zgradili so tudi celotno infrastrukturo potrebno za izvoz banan
- Gospodarska, kasneje tudi politična odvisnost od ZDA – z vojaškimi posegi so varovale ne le svoje gospodarske, ampak tudi politične interese (npr. Panamski prekop)
- Države se le počasi otresajo gospodarske odvisnosti od tujih družb in monokultur

EVROPA

ZAHODNA EVROPA

SKUPNE ZNAČILNOSTI:

- Ležijo v Z Evropi
- Vpliv Atlantskega oceana – podnebje, gospodarstvo
- Zahodno Evropska kultura
- Postindustrijska družba
- Stara klasična industrializacija
- Kolonialna preteklost

Vpliv Atlantskega oceana:

- Pozimi greje, poleti hladi
- Prevladajoči zahodni vetrovi prinašajo depresije
- Vpliv toplih morskih tokov

PODNEBJE:

- Mile zime, topla poletja
- Veliko padavin – celo leto
- Značilni zahodni vetrovi – stalni
- Veliko megle
- Majhne temperaturne razlike
- Vpliv Atlantika
- Islandski ciklon

RASTLINSTVO:

- Prevladajoči zeleni travniki – logi
- Listnati gozdovi – precej izkrčeni

GEOLOŠKA ZGRADBA IN RELIEF:

- **Starogrudasta gorstva** – nastala s kaledonsko ali hercinsko orogenezo (paleozoik) – rudno bogata
- **Mladonagubana gorstva** – nastala z alpidsko orogenezo (terciar) – turizem, pašna živinoreja
- **Nižine** – gosta poselitev, poljedelstvo, hlevska živinoreja

TIPI OBAL:

- Fjordski tip – VB
- Estuarski tip – Francija
- Rijaški tip – JZ Škotska

VODOVJE:

- Reke so velike, plovne
- Omogočajo plovbo ladjam iz oceana v notranjost

KMETIJSTVO:

- Visoko razvito – mehanizirano
- Izobraženi kmeti
- Vključena sodobna agronombska znanost
- Močno specializirano v posamezne panoge

INDUSTRIZA:

1. Stare industrijske panoge:

- Rudarstvo
- Predelava surovin
- Železarstvo
- Tekstilna industrija
- Vezane so na surovino

2. Nove industrijske panoge:

- Elektronika
- Kemična industrija
- Avtomobilska, letalska,...
- Manj delavne sile
- Nastajajo tehnološki parki z raziskovalnimi središči ob fakultetah, univerzah

VLOGA ZAHODNE EVROPE V SVETU:

- Vodilna vloga v Evropski uniji
- Sedež pomembnih svetovnih in evropskih institucij – Nato pakt, Evropska unija
- Pomembna vloga v trgovini
- Common wealth – britanska skupnost narodov

PROBLEMI:

- Neenakomeren razvoj gospodarstva v pokrajinh
- Zgostitev prebivalstva in industrije v mestih
- Večja centralizacija
- Onesnaženost, promet,...

BRITANSKO OTOČJE

Velika Britanija : Anglija, Wales, Škotska

Združeno kraljestvo: Velika Britanija, Severna Irska

Obseg: največje otoško območje Evrope

Sestavlja ga :

- Otoka Velika Britanija in Irska
- Niz manjših otočij : Hebridi, Shetlanski otoki, Kanalski otoki, Orknejski otoki

Otočje je nekdanji del evropske celine, ki ga je po koncu zadnje ledene dobe ločilo od Evrope naraščajoče morje → transgresija

RELIEF IN KMETIJSTVO:

Na takšno kmetijsko usmerjenost so vplivali različni naravni pogoji:

- Ravninski svet v JV Angliji
- Reliefno in klimatsko manj ugodna višavja na SZ

Highland → visoka Britanija – ekstenzivno kmetijstvo (predvsem živinoreja), ki sloni na sodobnih agrotehničnih ukrepih.

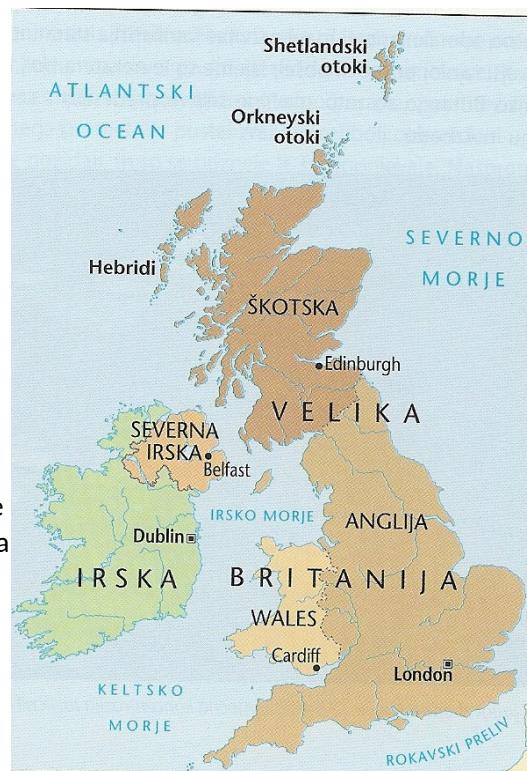
Lowland → nizka Britanija – intenzivno poljedelstvo

Značilnosti kmetijstva:

- Med najsodobnejšimi v Evropi
- Zelo mehanizirano
- Majhen delež zaposlenih v kmetijstvu (3%)
- Prevladujejo srednja velika posestva
- Kljub pokritosti 2/3 potreb po hrani, še vedno veliko uvaža (tropske in mediteranske kulture)

KELTSKI JEZIK

- Irski → zahodni del Irske
- Valežanski → Wales
- Gelski → Škotksa

INDUSTRALIZACIJA

Stare panoge:

- Vezane na domači črni premog in surovine iz nekdanjih kolonij (volna iz Avstralije, bombaž iz Egipta, Indije)
- To so: tekstilna ind., metalurška ind., strojna ind.
- Vloga teh panog stalno upada, kar povzroči socialne potrebe na starih socialnih območjih

Nove panoge:

- Začno se uveljavljati po 2sv → odkritje in izkoriščanje nafte in zemeljskega plina (Severno morje)
- To so: kemična ind., avtomobilска ind., letalska ind., elektrotehnična in elektronska ind.
- Visoka tehnologija = tehnološko in znanstveno zahtevni izdelki (za medicino, komunikacijo, računalnike....); koncentracija v Angliji.

»fenomen cambridge« - univerza izobražuje visoko kvalificirane in specializirane strokovnjake, ki se po končanih študijah zaposlijo v manjših podjetjih → njihovo znanje omogoča uvajanje novosti.

URBANIZACIJA:

Izredno velika stopnja (92%); mestne aglomeracije

Podeželje → mestna podeželska enota → ni več vidnih meja med mesto in podeželjem

SUBURBANIZACIJA → nastajajo konurbacije ali somestja

CENTRALNA in OBROBNA OBMOČJA

Centralna : JV Anglija, midlands

Obrobna : Wales, Škotska, Severna Irska

Razlike so v : gostoti prebivalstva, gospodarstvu, migracijah

REPUBLIKA IRSKA:

Najmlajša neodvisna država zahodne Evrope, redko naseljena (50 preb/km²)

Naravnogeografska značilnosti:

Tipične značilnosti atlantske dežele:

- Vlažno atlantsko podnebje
- Bujni zeleni pašniki (zeleni otok)
- Značilni riasi in klifi

Severoirsko vprašanje:

Severna Irska (Wister) → pod VB

Nerešeno:

- versko (katoliki – keltski izvor, za samostojnost in protestanti-angloirske izvor-želijo ostati)
- gospodarsko (vpliv gospodarstva VB)
- nacionalno (Irci in VB → terorizem)
- politično vprašanje (samostojnost)

Družbeno geografske značilnosti:

- Naravni pogoji → živinoreja

- Pomanjkanje energetskih virov
- Vpliv gospodarsko močnejše sosedne in njenih vplivov (VB)

Kmetijstvo:

Najpomembnejša industrijska panoga je živinoreja:

- Na JZ in S Irske, okolica Dublina → mlečna
- V osrednjem ravninskem celine → mesna
- V hribovju → ovčereja

Izseljevanje → pomanjkanje delovnih mest, prepočasni gospodarski razvoj

Včasih so bili gospodarski vzroki, dandanes beg možganov.

DRŽAVE BENELUX

Po 2sv so se Belgija, Nizozemska in Luxemburg postopoma povezale v carinsko in gospodarsko zvezo, kjer se različna gospodarska usmerjenost dobro dopolnjuje → gospodarsko visoko razvite države, visok standard → med najvišjimi na svetu

GLAVNE RELIEFNE ZNAČILNOSTI:

Prevladuje nižinski svet zahodnega dela Nemško poljskega nižavja (od obale proti notranjosti)

Nizek del:

- Akumulacijska obala in peščeni nasipi
- Marši in polderji (drobni pesek in glina –nasipi)

Višji del:

- Višji peščeni gesto – valovite peščeno prodnate ravnine, reke so jih nanesle v ledeni dobi
- Na JV se dviga višji gričevnati in hriboviti svet Ardenov (hercinsko gorstvo –premog)

Podnebje : oceansko (jan -2 do 4, jul 17 do 18, 700 do 900mm)

JEZIKOVNA SESTAVA BENELUXA

Prepletanje romanske in germaniske kulture

- Germanska: Friziji, Nizozemci, Luxemburžani, Nemci, Flamci
- Romanska: v J Belgiji živeči francosko govoreči Valonci

NAJVEČJA GOSTOTA PREBIVALSTVA V EVROPI

- Nizozemska : 361 preb/km
- Belgija: 327 preb/km

Vzroki:

- Geografska lega
- Tranzitni položaj med VB, Francijo in Nemčijo
- Prometna vloga

RANDSTAND HOLAND

- Ogromna konurbacija (somestje)
- Skupek mest (Rotterdam, Amsterdam, Utrecht) razporejenih v obliki podkve v Z delu Niz.
- Tu živi 40% preb
- Funkcije velikih mest se dopolnjujejo (Amsterdam-kulturno,finančno in trgovsko središče; Haag-sedež vlade; Rotterdam- pristanišče → Europort)

GOSPODARSKA USMERJENOST LUXEMBURGA

- Tradicionalna jeklarska industrija, ki temelji na domači lorenški rudi (Lorena) in uvoženem premogu (Porurje)
- Kneževina je v zadnjih letih z ugodno davčno politiko postala pomembno svetovno finančno središče
- Vedno večjo vlogo pa ima turizem → najmanjša država Zahodne Evrope
- Francoski, nemški in luxemburški jezik

BELGIJSKA INDUSTRIJA:

Belgija je v primerjavi z Nizozemsko predvsem ind država, ki temelji na:

- Tradiciji (stara težka ind, ob premogovnikih v vznožju Ardenov)
- Uvoženi železovi rudi

Kriza v črni metalurgiji, rudarstvu in tekstilni ind v 70 letih je spremenila industrijo:

- Uveljavitev novih sodobnih ind panog (kemična, elektrotehnična in elektronska)
- Nova prostorska razmestitev ind
- Pomoč ES (posodobitev ind)

NIZOZEMSKO KMETIJSTVO:

Večino kmetijski pokrajin so pridobili s polderji:

- Osuševanje morja z nasipi in črpalkam (delta reke Rena, Maase in Schlede)
 - Glinena in močvirnata prst je v začetku primerna le za živinorejo
 - Rastline prilagojene slani prsti
 - Rodovitnost-gnojenje
- katastrofalne poplave (1953) - začetek proizvajanja deltaprojekta (zavarovanje in novi polderji)

Nizozemsko kmetijstvo je visoko produktivno in ima velike tržne viške, uspešnost temelji na:

- Specializacija v visokokvalitetne pridelke za izvoz
- Računalniško vodeno vrtnarstvo in cvetličarstvo v rastlinjakih
- Najvišji hektarski donos na svetu
- Visoka strokovna usposobljenost delavcev

SREDNJA EVROPA

Države:

- Nemčija, Švica, Avstrija, Linhenštein (vpliv Sz, bol razvite)
- Poljska, Češka, Slovaška, Madžarska, Slovenija (vpliv Z zaveznikov, manj razvite)

Skupne značilnosti

lega v osrednjem delu Evrope

- Prevladuje prehodno celinsko podnebje, v gorah gorsko
- Regija je zelo neenotna
- Deli na razvit in majn razvit del

Naravne enote:

- Nemško-Poljsko nižavje
- Sredogorja z kotlinami
- Alpe
- Karpati
- Panonska nižina/kotlina

NEMŠKO POLJSKO NIŽAVJE

Ima značaj nasutega nižavja (rahlo valovit nižinski relief, naplavile današnje reke)

Ima glacialne(ledeniške) in fluviglacialne(rečno-ledeniške) nanose (morenski nasip)

Pojezerje:

1. Je svet morenskih nasipov ter vmesnih ledeniških jezerc in zamočvirjenih globeli.
2. pomen: živinoreja, slaborodovitne, sprane prsti, hladno podnebje

Pradoline:

1. Je dolina ki jo je preoblikovala reko, tekoča na koncu topečega se ledu v pleistocenu.
2. Smer dolin V-Z, ker je led zaprl odtok rekam proti S.
3. pomen: rodovitne naplavine – kmetijstvno, naselitev, železniški, kanalski promet, rudno bogastvno, premog, nafta → močno onesnaženje

SREDOGORJA IN NIZKE PLANOTE

- hercinsko gubanje (mlajši paleozoik, karbon)
- usedanje mezozijskih peščenjakov
- mlajša navpična premikanja (grude, kotline, tektonski jarki)
- sredogorja z značilnimi planotastimi višinami

tektonsko delovanje je prineslo na površje obilo magmatskih kamnin z železovo rudo in bogate sloje črnega premoga. → zgodnja industrializacija

zgodnja industrializacija se je iz Nemčije razširila na druge države srednje Evrope. Najprej se je razvila težka industrija, za njo pa še druge: elektrotehnična, strojna, avtomobilska in kemična.

Industrijska območja:

Saška, Porurje, Posarje, Šlezija, S.Češka

- Porurje: ob reki Ruhr (Essen, Dortmund)
- Posarje: ob reki Saar
- Saška: Jena, Hannover (rjav premog)
- S.Češka
- Šlezija: južna Poljska

Ko se je razmahnila težka ind., so se v ind. območjih kmalu začele slabe posledice.

Okolje je postalo močno **onesnaženo**:

- Strupeni plini v ozračju – kisli dež
- Industrijske oplake v rekah
- Onesnaženje prsti in podtalnice

ALPE

Geomorfološko dogajanje:

- Pangea
- Tetis
- Sedimentacija apnenca
- Podmorski ognjeniki
- Premiki Afriške plošče z J → narivanje sedimentalnih in pogrezanje vulkanskih kamnin
- Fliš v plitvem morju
- Dvigovanje Alp
- Poledenitev (pleistocen)
- Mehansko preperevanje, podori melišča
- Delovanja rek

Najvišje Evropsko gorovje, razteza se v loku 1200km od obal Ligurskega morja do Z roba Panonske kotline. Delimo jih na V in Z Alpe

Zgradba:

- V jedru so zgrajene iz metafornih in magmatskih kamnin -Centralne Alpe
- Na J in S obdajajo cestralne alpe debele plasti apnencev in dolomitev(mezozoik)
- Na zunanjem robu so zgrajene iz fliša

Zahodne: ožje, višje, namočene, poledenele

Vzhodne: širše, nižje, iz več pasov, slemenitev V-Z

- Strme skalnate stene in ostri vrhovi
- Ozke globoke V doline so nastale z globinsko erozijo
- Mehansko preperevanje: melišča

Alpe so se nazadnje močneje preoblikovale v ledenih dobah ko je bil o bseg ledenikov precej večji kot danes.

U-doline: rečna dolina v obliki črke V; poledenitev ledenikov je dolino poglobil in razširil in nastane koritasta ledeniška U dolina

PANONSKA NIŽINA

- Je velika vdorina v srednjem Podonavju
- Po nastanku ima vse značilnosti kotline

- Pbdana je z Alpami, Krpati, Dinarskim gorstvom
- Je udonina, v kateri je bilo Panonsko morje
- Reke z gorskega obrobja so se svojimi nanosi zasule doline
- Voda si je skozi krpate prebila odtok proti morju (črnem)
- Postopoma se je udonina praznila, ostalo je več jezer. Danes je malo sledi morja
- Veter je nanosil droben prah, ki se sprejel v plasti, na katerih je rodovitna prst
- Sredi nižinskega sveta se dvigujejo osameli hribi ali osamelci
- Prehod iz nižin v gorati obod na obrobju ni oster. Nižavje obdaja gričevje.
- Po panonski nižini teče reka Donava – prometna pot
- Celinsko ali kontinentalno podnebje

[Gospodarski značaj:](#)

- Nižinski relief
- Rodovitna črna prst
- Celinsko podnebje
- Poljedelstvo: žitarice, sladkorna pesa, sončnice
- Dobre možnosti za živinorejo (govedoreja, prašičereja, kokoši, konji)
- Gričevnato obrobje: vinogradništvo, sadjarstvo

Za poselitev je značilen poseben tip dolgih ali obcestnih vasi, prei katerih so domovi razporejeni na obeh straneh ceste v dolžini tudi več km, proge njiv

SLOVENIJA

ALPSKA MAKROREGIJA

Slovensko visokogorje:

- × Visokogorski svet nad gozdno mejo (subalpski in alpski pas) in vmesne doline
- × Alpske pokrajine zajemajo majhen del našega površja (2%)
- × Njihov pomen zaradi naravnih lepot ter planinske in smučarske tradicije
našega naroda nadpovprečno velik – najvišja gora je Triglav(nacionalni simbol)

Pokrajinski izgled:

Visoke nadmorske višine in strmine → posledica hitrega dvigovanja, ki se še vedno ni zaustavilo, ledeniška preoblikovanja (U-doline) in mehanske preperevanja

Kamnine:

Sestavljajo jih pretežno trde karbonatne kamnine (apnenci, deloma dolomit)
→ območje Krasa: visokogorski kras(žlebiči, škraplje, kotliči, brezna)

Ker visokogorje n i prekrito s prstjo, je mehanično preperevanje bolj izrazito: grebeni in stene stalno preperevajo, skalni odkruški pa se v obliki grušča kopijo na meliščih pod njimi.

Včasih se odkrušijo večji deli pobočij – Podori

Ledeniško preoblikovanje površja:

- U-dolina: značilna koritasta oblika
- Ledeniške morene:večjih ledenikov danes več ni-le Triglavski in pod Skuto
- Ledeniška jezera:Blejsko, Bohinjsko,Triglavsko

Alpske reke

Ko so se ledeniki stopili (holocen) so površje preoblikovale deroče alpske reke → vrezale so številne soteske

Podnebje:

Za alpske pokrajine je značilno gorsko podnebje.

- Temperature se znižujejo v odvisnosti od nadmorske višine (višje kot gremo, nižja T)

- Ima podpovprečno T in nadpovprečno količino padavin
- Poleti: T razlika med dolinami in vrhovi je velika (poleti se gremo v gore ohladit)
- Pozimi: T razlike med dolinami in vrhovi so manjše (zaradi T obrata)

Poselitev:

- × Omejena izključno na doline
- × Alpske pokrajine so v povprečji precej redko poseljene (najredkeje poseljena makroregija)
- × Poselitev je v glavnem omejena le na dna glavnih dolin in manjših kotlin (Kanalska dolina, Jeseniška dolina, Bovška in Bohinjska kotlina)
- × Prevladujejo gručasta naselja, z ostarem prebivalstvom
- × Veliko ljudi se odseljuje – depopulacija

Gospodarstvo:

Zaradi pomanjkanja rodovitne prsti in strmine ter melišč ni ugodno za rabo tal. Pač pa so tu možnosti za: rekreacijo, planinstvo, smučanje in planšarstvo

Planinsko planšarstvo: kmetije v dolinah so povezane z višje ležečimi planinskimi pašniki (planinami). Večina leta je živila v dolini, pozno spomladi ali poleti pa jo popeljejo na sočne planinske pašnike. DANES se težišče živinoreje v Alpah prestavlja na hlevsko živinorejo v dolinah, na opuščene ali delno opuščene travnike pa je začel prodirati turizem. Številna pastirska bivališča so se spremenila v počitniške koče, pastirji pa so danes že prava redkost.

Turizem:

Alpske pokrajine so zardi svojih lepot zelo pomembno turistično območje.

- × Planinski in Alpinizem – planinske postojanke
 - × Gorski prelazi – Korensko sedlo, Ljubelj, Jezerski vrh, predor Karavanke
-
- V alpskih pokrajinh sta le dve večji industrijski središči: Tržič in Jesenice
 - Prebivalstvo je zato zaposleno v bližnjih zaposlitvenih središčih, še posebej v Lj
 - Alpsi grebeni so velika prometna ovira

Zaradi izjemnih naravnih lepot in povečanja rekreacijskega pomena ter pešanje kmetijske uporabe so tu nastali naravni parki in rezervati.

Triglavski narodni park:

Že pred 2 sv vojno so zavarovali dolino Triglavskih jezer. Po vojni pa so to območje razglasili za triglavski narodni park. Po letu 1981 so ga razširili skoraj na vso območje Julijskih Alp. Narodni park ne zajema le visokogorja ampak tudi nekatere doline, zato sta v njem dva varstvena režima: Strožji (osrednje območje) in blažji (širše območje)

Delitev:

JULIJSKE ALPE

Značilnosti:

- So najvišje in najobsežnejše
- Večino ležijo v Slo, nekaj gorskih skupin pa tudi v Italiji
- Ime so dobile po rimskem naselju: Forum Iuliu

Obseg:

- S: mejijo na Jeseniško in Kanalsko dolino
- Z: železno dolino ob reki Beli
- J: meja po hrbtni: Kobariški Stol – Muzci – Čampon
- JV: Soško, Baško in Selško dolino
- V: meja je reka Sava

Zgradba:

68% ozemlja je apnenca. AMONITI – spiralasta ohišja prastarih živali, v apnenec uklenjeni spomin na davno morje

Relief:

- Globoke doline in ostri vrhovi, zgrajeni iz apnenca in dolomita.
- Stene → nagnjenost skladov (lega kamniških skladov)
- Zakrasovanje – apnenec + veliko padavin (kotliči, žlebiči, škraplje)

Vrhovi: Triglav, Vogel, Škrlatica, Mangart, Kanin, Jalovec

Planote: Pokljuka, Mežaklja, Jelovica, Komna

Doline: Vrata, kot, Krma, dolina Save Bohinjke, Trenta

Kotlini: Bovška in Bohinjska

Jezera: Bohinjsko, triglavsko

Večji kraji: Jesenice, Bovec, Bled, Bohinjska Bistrica, Mojstrana, Kranjska Gora

Promet: Sava dolinka, Korensko sedlo, Karavanke, Vršič, Bovec, ob reki Soči

Gospodarstvo:

- Ustaljena dolinska živinoreja (usmerjena v mlečno proizvodnjo)
- Industrijska in zaposlitvena središča: Jesenice (železo), Bled (tekstil, les, turizem), Tolmin, Kobarid, Bovec
- Smučarska središča: Kanin, Kranjska gora, Vogel, Pokljuka, Planica

KAMNIŠKO – SAVINJSKE ALPE

Značilnosti:

- Manjša različica Julijskih Alp
- Po obsegu so skromnejše , pa tudi vrhovi so nižji

Obseg:

- Z: stol v Karavankah in dolina reke Save
- J: Lj kotlina
- V: Luče, Podvolovljek, J rob Raduhe + Travnik, Smrekovec, Golte
- S: težje določiti in ločiti od Karavank

Karavanke: Begunjščica, Košuta, Olševa, Peca, reka Meža

Kam-sav: Tržič, Storžič, osrednji Grintovci, Raduha, Travnik, Smrekovec, Golte, Menina

Razčlenjenost:

- Obsežno gorovje, toda malo masivno
- Osrednja strjena gorska skupina, V in Z od nje pa osamljena pogorja
- Velika razkosanost Kamniških Alp (vodni odtok se je po večini ohranil na površju)
- Planote v V delu: Velika planina, Dleskovškova planota
- Turistično najbolj razvita območja: Krvavec, Logarska, Velika planina

Podnebje:

- Manj padavin kot Julijске in kot Dinarske(ker so za njimi)
- Na osojnih legah so snežišča (spreminjajo v led – ledenik na Skuti)
- Zgornja gozdna meja (1800), najvišja na S, najmanjša na J

KARAVANKE

Obseg: segajo ob dolini Ziljice na Z do porečja Pake in Mislinje na V

Delitev: najvišji vrh je Stol (2236), ki jih razdeli na Zahodne in vzhodne.

Zahodne:

- Podobne Karnijskim Alpam, bol kot pa vzhodnim
- Zgrajene so iz paleozojskih kamnin (polek skrilavcev in peščenjaka je veliko apnenca)
- Razlika med V in Z: Z so enotno ozko gorstvo
- So popolnoma neposeljeno območje
- Majhen del sega nad gorsko mejo, toda z planinami so zg gozdno mejo potiskali dol

Vzhodne:

- Širše in razčlenjene v več hrbtov

Pokrajinska pasovitost:

1. pas silikatnih kamnin:

- Paleozojski skrilavci in peščenjaki
- Obseg: od Tržiške Bistrice na Z preko Jezerskega do Solčavskega na V

Značilnosti:

- × Prevladujejo sredogorja (gozdnata slemena z dolinami)
- × Samotne kmetije (najbolj okrog Jezerskega)
- × Preval Jezerski vrh je pomembna prometna povezava iz Lj v Podjuno

2. Srednje karavanški apniški razvodni hrbet:apnenec

Obseg: Z Karavanke, Kepa, košuta

Značilnosti:

- × Ozek greben (2000-2100m)
- × Prerezali dve reki (Tržiška Bistrica in Kapelska Bela)
- × Neposeljen del, nad gozdno je le Kepa

3. Severni pas silikatnih kamnin

- × Skrilavci,peščenjaki, metamorfne
- × Obseg: Selsko – Kapelsko podolje (S od Kepe do Pake)

Značilnosti:

- Gozdnati srednjegorski relief
- Prevlada iglavcev, samotne kmetije
- med Olševo in Peco najvišje kmetije

4. Severni Karavanški apniški pas

Obseg: S od Selsko Kapelskega podolja

Značilnosti:

- razčlenjen z dolinami
- neposeljen svet
- nad gozdno mejo le nekateri apniški čoki (Peca, Ojstrc)

PREDALPSKO HRIBOVJE

Delitev:

- Zahodno predalpsko
- Vzhodno predalpsko
- SV predalpsko
- Lj kotlina

Značilnosti:

- × **Razgiban relief:** tektonski procesi in geološka zgradba
- × **Čas nastanka:** mezozoik in terciar: nemirna tla z globokimi morskimi jarki in vmesnimi hrbti. Zaradi takšne geološke zgodovine je kamninska sestava pestra: sedimenti različne starosti in odporni → izredna reliefna razgibanost
- × **Rečno slemenasti** dolinast relief: razrezan od rek
- × **Prometno** lahko prehoden relief
- × **Poselitev** je zgoščena v kotlinah in večjih dolinah(večja naselja): v nasprotju z alpskim pa poselitev ni omejena samo na doline ampak so poseljena tudi prisojna in uravnavana pobočja → za višjo poselitev so značilni zaselki in samotne kmetije

Kamnine:

- × **Vrhovi:** apnenec, dolomit – mezozoik
- × **Večina:** glinovci, peščenjaki → paleozoik
- × **Doline** : prod, pesek → usedline panonskega morja, nanosi rek

ZAHODNO PREDALPSKO:

Delitev:

- Tolminsko
- Cerkljansko –Idrijsko
- Škofjeloško-Polhograjsko

TOLMINSKO

- Najzahodnejše med Soško dolino in državno mejo, kjer se nadaljuje Beneška Slovenija
- Soška dolina je ledeniško preoblikovana(razširjena, poglobljena) nasuta z rečno ledeniškim materialom –terase
- **Dolina** je prometna in poselitvena os pokrajine
- **Večja naselja:** Tolmin, Kobarid, Most na Soči
- **Gospodarstvo:** zaostaja: prometna odmaknjenost od osrednje Slo → odseljevanje in staranje prebivalstva
- **Kmetijstvo:** opuščeno – deagrarizacija
- Zaraščanje kmetijskih zemljišč z gozdom – pogozdovanje

IDRIJSKO CERKLJANSKO: zelo strmo pobočje

- **Porečje:** Idrijce, Bače
- **Nadmorska:** relativno visoka: 600-1000
- **Kamnine:** apnenec, dolomit
- **Reke:** velika erozija
- **Poselitev:** vezana na slemenitev
- **Gospodarstvo:** jedro so neagrarne panoge (rudarstvo)
- **Gozdnatost:** velika → gozd ima varovalno in ekološko funkcijo (erozija)
- **Turizem:** velik vpliv (rudnik, čipka, bolnišnica Franja), smučišče Črni vrh
- **Naselja:** Idrija, Cerkno

ŠKOFJELOŠKO-POLHOGRAJSKO

- **Porečje:** Sore (Selške in Poljanske) in Gradaščice
- **Pobočja:** zložnejša, gosto poseljena s samotnimi in zaselki, tudi strma
- **Naselja:** Železniki, Gorenja vas, Poljane, Žiri, Polhogradec, Škofja Loka → nastala v širših delih dolin
- **Gospodarstvo:** živinoreja, gozdarstvo, veliko ljudi hodi v Lj

VZHODNO PREDALPSKO HRIBOVJE

Obseg: na obeh straneh reke Save v osrednji Sloveniji (1200m)

Meje:

- S: Menina, Celjska kotlina
- ✓ Z: Ljubljanska kotlina
- ✓ J: dolenjsko podolje
- ✓ V: Lisca, Bohor

Intenzivno gubanje in narivanje v terciarju – zapletena geološka zgradba

Vrhovi: apnenec, dolomit → mezozoik

uravnave: glinovci, peščenjak, kremen → paleozoik

doline: lapor, peščenjak → panonsko morje (to morje je v terciaru zalilo to območje iz V in v usedlinah zapustilo tudi premogovne plasti → črni revir (Zagorje, Trbovlje, Hrastnik)

gospodarstvo:

predindustrijsko dobo sta bila samo 2 večja tržna kraja:

- ✗ Laško: pivovarna in zdravilišče
- ✗ Litija – tekstil

Ostala:

- ✗ Hrastnik: steklarna
 - ✗ Trbovlje: strojna ind, cementarna, TE, kovinska ind
 - ✗ Zagorje: prestrukturiranje zaradi zaprtja rudnika v storitvene dejavnosti
 - ✗ Radeče: tovarna papirja
 - ✗ Zidani most: staro prometno vozlišče
- Veliko jih gravitira v Lj, Ce in Domžale

Črni revir:

Eno najpomembnejših gos središč v Jugoslaviji (zaposlovanje delovne sile iz drugih delov Jugoslavije). V času osamosvojitve Slovenije pa je to območje zajela huda kriza.

Vzroki:

- ✗ Zaloge premoga slabe
- ✗ Tehnološka zastarelost v industriji
- ✗ Nekonkurenčnost na tujih trgih
- ✗ Negativne posledice na okolje (kisli dež)
- ✗ Prezaposlenost
- ✗ Kakovost življenja se zmanjša

- ✗ Država je zato izdelala Regionalni program Zasavja – 2007-2013, ki naj bi sistematično pristopil k reševanju razvojnih problemov

Pokrajina je bogata s še enim naravnim virom: termalna voda → zdravilišča (Laško, Rimske, Medijska, Snovik)

SEVEROVZHODNO PREDALPSKO HRIBOVJE:

Delitev:

- × Zg Savinjska dolina
- × Velenjska kotlina
- × Vitanjske Karavanke
- × Pohorsko Podravje

ZGORNJA SAVINJSKA DOLINA

- × Sestavljena je delno iz magmatskih kamnin – najbolj znan masiv Smrekovec in Travnik
- × Okoli nje pa se dviguje Apnenčaste kraške planote (Menina, Golte), ki imajo že Alpske znač.
- × Tretjo pokrajinsko enoto predstavljajo terciarne in kvartarne kamnine vzdolž pritoka Drete in Savinje. Tu so večja naselja in polja na prodnih terasah.
- × Prebivalstvo je usmerjeno v živinorejo (mlečna tržna proizvodnja)
- × Nekatere kmetije razvijajo tudi kmečki turizem
- × Pomemben vir dohodka je les
- × **Kraji:** Gornji Grad, Mozirje, Nazarje (vezani na lesno ind)
- × Večina delovna sile odhaja na delovno delo v Velenje

VELENJSKA KOTLINA

Pomembna zaradi rudnika lignita, ind. središča Velenje, TE Šoštanj in zdravilišča Topolšica

Obseg:

- × S: nadaljevanje Karavank
- × J: Ložniško gričevje (Šoštanjska prelomnica)

Prometna odprtost je proti V in ob reki Paki

Za lj. Barjem je to tektonsko najmlajša udorina v Slo. → dno se je ugrezalo v mlajšem pleistocenu, med peskom in ilovico je nastajal tudi lignit. → osnova današnjega rudnika, ki je največji pri nas, večina premoga pa skurijo v TE Šoštanj

Gospodarstvo: premogovništvo, industrija, energetika, storitvene dejavnosti.

Št nova delovna mesta so sprožila priseljevanje preb. V Velenje, ki je začelo hitro rasti in se širiti na podlagi hitro razvijajoče se ind. Gospodinjskih aparatov Gorenje, ter gradbene in tehnične ind.

Veliko priseljencev je takrat prišlo iz nekdanjih republik YU, zato je danes velik delež neslovenskega preb in večji naravni prirastek.

Nad odkopanim premogom so v ugrezninah ponekod nastala jezera – umetna ugrezninska jezera (15 km^2 površja). Ugreznile so se tri večje kotanje, v kateri so nastala Šaleško, Družmirsko in Velenjsko jezero.

Uničenih je bilo veliko kmetijskih površin, ugreznilo pa se je tudi območje naselij Škale in Družmirje.

Premogovništvo je močno spremenilo podobo velenjske kotline. Nastala je jezerska pokrajina ki je občutljiva na škodljive vplive človekovih dejavnosti – danes je to urejena rekreacijska turistična površina

VITANJSKE KARAVANKE

to je sredogorje, ki spremlja na J Pohorje. Imajo karavanško geološko zgradbo (ozki in dolgi pasovi različno starih kamnin)

- × Bolj poseljene iz miocenskih peščenjakov, laporjev in konglomeratov
- × Iz apnencev so glavne gozdnate vzpetine: Paški Kozjak, Stanica, Konjiška Gora

POHORKSO PODRAVJE:

- × Edini delček Centralnih Alp, ki imajo sredogorski značaj
- × Sestavlja ga trije gorski masivi (Pohorje, Kozjak, Strojna) iz magmatskih in metamorfnih kamnin, ter vmesne dolini in manjša Slovenjegraška kotlina
- × Zaradi drugačne kamninske sestave so hribovska območja kot v drugih delih predalpskega hribovja
- × Boljše možnosti za hribovsko kmetijstvo in ureditev smučišč (Mb Pohorje, Rogla, Ribniško, Velika Kopa)
- × Hribovito površje je večinoma zaraščeno z gozdom. V višjih legah prevladujejo iglavci (silikatna podlaga)
- × Izkoriščanje gozda je ena najpomembnejša dejavnost prebivalstva

Tri reke: Drava, Meža, Mislinja (sotočje v Dravogradu) → je največja in najpomembnejša veriga elektrarn

Območje okoli stičišča treh dolin: Koroški kot

Kraji: Dravograd, Slovenj Gradec, Ravne na Koroškem

Industrija: Kovinska in lesna

LJUBLJANSKA KOTLINA

- × Je ugrezljena v Predalpsko hribovje
- × S svojim SZ delom prehaja med Alpe, z J robom sega v Dinarski Kras
- × Izkazuje najvišjo gravitacijsko moč
- × Največja sklenjena ravnina na Slo
- × Zaradi tektonskega ugrezjanja je postala pomembno sotočje alpskih in predalpskih rek – pleistocen
- × Prometna odprtost na vse smeri
- × Središčna lega Slovenije
- × Bogata nahajališča podtalnice
- × Močna industrializacija in urbanizacija

Delitev: Dežela in blejski kot, dobrave, kamniško-bistriško polje, lj polje, lj barje

DEŽELA IN BLEJSKI KOT:

- **Lega:** skrajni SZ del, omejuje ga Sava Bohinjka in Sava Dolinka
- **Živinoreja:** razvita v blejskem kotu, ker je zakisana prst
- **Poljedelstvo:** razvito v Deželi, rodovitne prsti
- **Gosto poseljeni**
- **Kraj:** Bled: med največje turistične kraje v Slo (lesna in tekstilna ind)
- V **deželi** največji naselji: Radovljica, Lesce, Jesenice(železo) , Begunje (Elan)

KRANJSKO SORŠKO POLJE : prod, dolge obcestne vasi

- × **Lega:** osrednji del Lj. kotline
- × Je gosto poseljen , razvito kmetijstvo, velika možnost zaposlitve, intenzivna suburbanizacija
- × Razvoj intenzivnega kmetijstva (rodovitna prst na prodnih nanosih Save in Sore) -krompir
- × Mlečna živinoreja in rastline v rastlinjaku → zaradi suše
- × **Največja naselja:** Kranj(telekomunikacije, gume,kemični izdelki), Škofje Loka(oskrbovalno, storitveno in zaposlitveno središče (lesna, živilska, kovinska ind)

DOBRAVE

- × Najbolj gozdnati del Lj. kotline
- × **Površje** je močno zakraselo (podzemne kraške oblike)
- × **Prst** je plitva in zakisana → ni primerna za obdelovanje
- × Večja naselja na obrobju dobrav (uravnano površje, rodovitna prst)
- × **Naselje:** Tržič(obutvena, tekstilna ind., malo podjetništvo, storitvena dejavnost), Golnik (bolnišnica za pljučne bolezni), Kropa (kovaška obrt)

KAMNIŠKO BISRTIŠKO POLJE: njive

- × Lega: najzahodnejši del, območje izsušeno (slina, pesek)
- × Območje največjega deleža obdelovanih površin
- × Razvita je obrt: na podlagi izkoriščanja vode
- × Kamnik (živilska, kovinska, lesna, kemična), Domžale (podjetništvo, trgovina, šolstvo, šport), Mengeš, Črnuče

LJUBLJANSKO POLJE:

- × Obsega območje ljudskih terasi, ki jo je oblikovala reka Sava ob koncu ledene dobe
- × Dobri pogoji za kmetijstvo (ekstenzivno) – uravnano površje, rodovitna prst
- × Ekstenzivna živinoreja, ekološko pridelavo zelenjave
- × Velik prometni pomen
- × Velika količina podtalnice, ki predstavlja zelo pomemben vir pitne vode za J del Lj kotline

LJUBLJANSKO BARJE:

- × Pretresno območje, najbolj uravnan in tektonsko najmlajši del Lj kotline ki se še vedno pogreza
- × Dno je nastalo z debelimi nanosi peskov, gline in ilovice
- × Prisotna je šotna prst – prekomerna vlažnost, kisla – manj primerna za obdelovanje
- × Velika biotska pestrost
- × Raba tal: travniki, močvirja
- × Naselje: Vrhnika (usnjarištvo, les)